

Bijlage 7 Archeologische termen en begrippen

Afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
ARCHIS	Archeologisch Informatie Systeem
AWN	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
BRO	Besluit Ruimtelijke Ordening
CEHN	Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Fig.	Figuur
GS	Gedeputeerde Staten (van de provincie . . .)
IVO	Inventariserend Archeologisch Onderzoek
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-mv	beneden maaiveld (het landoppervlak)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
OcenW	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
PvE	Programma van Eisen
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (voormalig RACM)
STAMU	Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht
VenW	(Ministerie van) Verkeer en Waterstaat
Wamz	Wet op de archeologische monumentenzorg
VROM	(Ministerie van) Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
WRO	Wet Ruimtelijke Ordening

Archeologiebeleid

- Het door de gemeente Wassenaar vastgesteld kader voor de wijze waarop zij wil omgaan met haar zorgplicht ten aanzien van archeologische waarden in haar gebied, eventueel aangevuld met verdergaande bepalingen ten aanzien van selectieprioriteiten, een archeologische beleidskaart, etc. Het vigerende beleid van de gemeente Wassenaar is de nota Archeologie herijking 2014

Archeologische begeleiding

-Proces waarbij de uitvoering van niet-archeologische werkzaamheden door een archeoloog wordt begeleid. Het proces kan 3 doelen dienen:

1. Om bij afwezigheid van adequaat vooronderzoek door fysieke belemmeringen alsnog een vorm van inventariserend veldonderzoek te kunnen verrichten (cf. IVO-proefsleuven);
2. Om eventueel aanwezige archeologische informatie te behouden (cf. Opgraven);
3. Om bij (beperkte) ingrepen in gewaardeerde terreinen aanwezige archeologische informatie te behouden (cf. Opgraven).

Het bevoegd gezag kan tijdens het AMZ-proces in bepaalde gevallen voor een archeologische begeleiding kiezen. Voor de uitvoering van de archeologische begeleiding is een Programma van Eisen vereist, waarin tevens moet worden vastgelegd waarom gekozen is voor een AB in plaats van een IVO of opgraving.

Archeologische beleidskaart

- Kaart met een ruimtelijke presentatie van het te voeren archeologie beleid, vastgesteld door gemeente raad.

Archeologisch Deskundige

Een door de gemeente aangewezen adviseur die het bevoegd gezag adviseert op archeologisch gebied bij de beoordeling van omgevingsvergunningen.

Archeologische indicatoren

- Indicatief archeologisch materiaal dat bij archeologisch (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archeologische Monumenten Kaart (AMK)

- een archeologische beleidskaart met een overzicht van alle bekende beschermde archeologische monumenten en overige behoudenswaardige locaties in een bepaald gebied. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de provincies, en wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Archeologische monumentenzorg-proces (AMZ-proces)

-Het opsporen en waarden van archeologische vindplaatsen in het kader van ruimtelijke ingrepen vindt plaats in stappen (zie onder Bureauonderzoek, Inventariserend Veldonderzoek, Definitief Onderzoek, Archeologische Begeleiding). Elke stap eindigt met de afweging of er voldoende informatie is verzameld om een afgewogen beslissing te kunnen nemen over eventuele vervolgacties (zie advies). In het AMZ-proces vindt een trechtering plaats van betrekkelijk eenvoudige onderzoeksmethoden in de beginfase, naar meer complexe en

kostbare werkzaamheden. Op deze wijze wordt in de ruimtelijke ordening het archeologische belang meegewogen via een proportionele inzet van middelen.

Archeologisch verwachtingsgebied

-Gebied, aangegeven op de archeologische verwachtingenkaart, waarvan is aangegeven dat in

bepaalde mate archeologische vondsten of sporen te verwachten zijn.

Archeologische waarde(n)

-de aan een gebied toegekende waarde in verband met het voorkomen van archeologische relict(en)

Behoud ex situ

-Zie opgraving

Behoud in situ

-Behoud in situ is het duurzaam in stand houden van archeologische waarden in de bodem, als bron van kennis en beleving. Dit kan gebeuren door technische maatregelen en/of inpassing en vrijwaring van de archeologische waarden in de inrichting van het plangebied.

Behoudenswaardigheid –

De resultante van de verschillende stappen van de waardering, waarbij wordt vastgesteld of een vindplaats al dan niet voor duurzaam behoud in aanmerking komt (→ waardering, → selectie).

Bekende archeologische waarde(n)

- Vastgestelde en op schrift of in kaart gebrachte archeologische waarde(n) (i.t.t. indicatieve of verwachte archeologische waarde(n)).

Besluit

-Een gemotiveerd besluit van de bevoegde overheid tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische vindplaats. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, vrijgeven van een terrein of te nemen archeologische maatregelen. Wanneer er bij het vooronderzoek in het geheel geen vindplaatsen zijn aangetroffen, of het terrein is geheel verstoord, wordt dit ook in een besluit meegenomen: het terrein wordt dan vrijgegeven.

Bevoegde overheid

- De overheid (in dit geval de gemeente Wassenaar) die o.a. de regels toepast m.b.t. in casu de archeologie: een archeologisch beleid vaststelt, het (selectie) besluit neemt, het Programma van Eisen goedkeurt..

Bodemingreep

- Alle grondwerkzaamheden/ activiteiten die een effect hebben op het voortbestaan van archeologische waarden in situ, ook wel bodemverstoring genoemd

Bureauonderzoek (BO)

- Het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen een omschreven gebied, resulterend in een gespecificeerde verwachting. Het bureauonderzoek is vaak de eerste formele stap in het AMZ-proces. Het onderzoek wordt uitgevoerd om inzicht te krijgen in de aan- of afwezigheid van archeologische waarden binnen het plangebied door middel van informatie uit bestaande bronnen en datasets. Het minimum aan te raadplegen bronnen is vastgesteld in de KNA, de gemeente Wassenaar hanteert hiernaast aanvullende eisen, deze zijn vastgelegd in de gemeentelijke richtlijnen. Uitgebreider onderzoek heeft echter in veel gevallen zeker meerwaarde en kan onnodige vervolgstappen voorkomen. Het BO dient te resulteren in een rapport met een gespecificeerde archeologische verwachting, op basis waarvan het bevoegd gezag een beslissing kan nemen over de vraag of een inventariserend veldonderzoek (IVO) wel of niet noodzakelijk is (zie ook: selectiebesluit).

Definitief Onderzoek

-Zie opgraven

Deponeren

- Het aanleveren van vondsten en begeleidende documentatie aan een (transito)depot .

Evaluatie

- Door een gekwalificeerde archeoloog worden de resultaten van het veldwerk geëvalueerd in het licht van de vraagstelling. Dit resulteert in bijstelling van de plannen, bijvoorbeeld in een bijgesteld uitwerkingsplan en een advies over selectie van materiaal bij inventariserend veldonderzoek en opgraven, of een bijgesteld beheerplan bij fysiek beschermen.

Evaluatierapport

- Rapport met de resultaten van de evaluatiefase bij het proces Opgraven of IVO-proefsleuven.

Fysiek beschermen

- Het duurzaam in stand houden van archeologische waarden in situ als bron van kennis en beleving. Het streven is het (verdere) verval van archeologische waarden tegen te gaan en aangerichte schade, zo mogelijk, te herstellen.

Gemeentelijke archeologische verwachtingenkaart

-Ruimtelijk begrensde gebied waarbinnen zich archeologische informatie bevindt.

Gemeentelijke beleidskaart

-Kaart behorende bij de archeologische paragraaf van het bestemmingsplan.

Gemeentelijke richtlijnen

-De gemeente heeft de volgende gemeentelijke richtlijnen opgesteld met betrekking tot het uitvoeren van archeologisch onderzoek:

- Gemeentelijke richtlijnen Bureau Onderzoek en Inventariserend Veldonderzoek Overig (BO en IVO_O)
- Gemeentelijke richtlijnen Inventariserend Veldonderzoek Proefsleuven (IVO_P)
- Gemeentelijke richtlijnen Definitief Onderzoek (DO)
- Gemeentelijke richtlijnen Programma van Eisen (PvE)

De richtlijnen zijn te vinden op <http://www.wassenaar.nl/>

Geofysisch onderzoek

- Onderzoek gebaseerd op geofysische meettechnieken. Hiermee kunnen structuren in de bodem opgespoord en gevisualiseerd worden (→ remote sensing, → inventariserend veldonderzoek).

Gespecificeerde verwachting

- Eindresultaat van een Bureauonderzoek. Op basis hiervan kan een besluit genomen worden over (eventueel) vervolgonderzoek.

IKAW Indicatieve kaart van Archeologische Waarden

- een door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem. Hij is gebaseerd op een GIS-analyse met een beperkt aantal variabelen en op expert-judgement (→ potentiekaart, → bureauonderzoek).

Initiatiefnemer

- De persoon of organisatie (particulier of overheidsinstantie) die het initiatief neemt tot de bodemversturende activiteit waarbij archeologische waarden kunnen worden aangetast en die een vergunning heeft aangevraagd. Bij het voldoen aan de daarbij door de bevoegde overheid gestelde eisen ten aanzien van de archeologie, wordt de initiatiefnemer opdrachtgever .

Inventarisatie

-Onderzoek naar de aard, omvang en kwaliteit van het bodemarchief.

Inventariserend veldonderzoek overig (IVO-O)

-Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

Tijdens een inventariserend veldonderzoek wordt met behulp van veldonderzoek (meestal door middel van booronderzoek) de gespecificeerde archeologische verwachting uit het bureauonderzoek in het veld getoetst. Inventariserend veldonderzoek wordt onderverdeeld in een verkennende en een karterende fase. Bij een positief resultaat, dus wanneer er archeologische vindplaatsen zijn aangetroffen, volgt meestal nog een derde vooronderzoeksfase, het waarderend onderzoek. Het IVO moet leiden tot een archeologisch-inhoudelijk selectieadvies, op basis waarvan het bevoegd gezag een besluit kan nemen over de noodzaak tot vervolgonderzoek of de behoudenswaardigheid van de vindplaats.

Inventariserend veldonderzoek Proefsleuven (IVO-P)

Opgraving van beperkte omvang op één of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van één of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten alsmede een (selectie) advies.

Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA)

Kwaliteitsnorm, bestaande uit een omvangrijke set van algemeen geaccepteerde eisen, specificaties en protocollen. Tevens worden in de KNA de minimum opleidings- en ervaringseisen beschreven waaraan personen moeten voldoen om bepaalde archeologische werkzaamheden te mogen uitvoeren. De KNA wordt regelmatig geëvalueerd, geactualiseerd en aangevuld. Nieuwe versies worden formeel vastgesteld door het Centraal College van Deskundigen (CCvD). De KNA wordt beheerd door de Stichting voor Infrastructuur, Kwaliteitsborging en Bodembeheer (SIKB). Alleen bedrijven en instanties die zich committeren aan de KNA kunnen een opgravingsvergunning aanvragen.

Monument (artikel 1 lid a en b Monumentenwet)

1. vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde;
 2. terreinen welke van algemeen belang zijn wegens daar aanwezige zaken als bedoeld onder 1;
- c. archeologische monumenten: de monumenten, bedoeld in onderdeel b, onder 2

Nationale Onderzoeks agenda Archeologie (NOaA)

- De NOaA geeft inzicht in de actuele thema's en vragen die in de huidige archeologische discussie centraal staan en waaraan nieuw uitvoerend onderzoek een bijdrage kan leveren. In de NOaA wordt soms ook aangegeven wat de meest geschikte onderzoeksmethoden zijn voor de beantwoording van deze vragen; hij verduidelijkt de potentiële relaties tussen uitvoerend onderzoek en vigerende onderzoeksprogramma's en hij geeft inzicht in het belang van specialistisch onderzoek (bijv. van specifieke materiaalcategorieën). De NOaA kan ingezet worden als instrument voor het opstellen van onderzoeksplannen, de selectie en waardering van vindplaatsen en het opstellen van Programma's van Eisen Het is een gemeenschappelijk product van het hele archeologisch veld (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Universiteiten, Bedrijfsleven, Gemeentelijke archeologen).

Opgraven/ Opgraving –

De ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen. Ook wel behoud ex-situ genoemd.

Plangebied

Gebied waarbinnen de realisering van de planvorming het bodemarchief kan bedreigen

Plan van Aanpak –

Een Plan van aanpak (PvA) is een, door de uitvoerder opgesteld, gedetailleerd werkplan van de te volgen werkwijze bij de uitvoering van een project. PvA's worden gebruikt in twee vormen:

- A. Een door een Senior KNA Archeoloog opgesteld of goedgekeurd document aan de hand waarvan een archeologisch booronderzoek (zie Inventariserend veldonderzoek IVO) kan worden gevoerd
- B. Een praktische vertaling van het PvE (indien aanwezig) en wordt in het veld gebruikt als handleiding voor het onderzoek. Het bevat in elk geval de concrete planning van het veldwerk en een beschrijving van de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd.

Programma van Eisen (PvE)

-Het PvE is een inhoudelijk document waarin het doel, de vraagstelling en de uitvoeringswijze van een archeologisch veldonderzoek en specialistisch onderzoek verwoord staan, alsook de randvoorwaarden van het onderzoek, bijvoorbeeld met betrekking tot de omgang met het vondstmateriaal. Voor aanvang van het onderzoek dient het PvE door het bevoegd gezag te zijn goedgekeurd.

Prospectie

-Systematische opsporing van archeologische waarden door middel van non-destructieve methoden en technieken (→ veldinventarisatie).

Protocol

- Protocollen zijn een uitwerking van een beoordelingsrichtlijn (→ Beoordelings-richtlijn). Een KNA protocol bevat de beschrijving (proces, product en specificaties) van de eisen waaraan activiteiten moeten voldoen.

Selectieadvies

Rapporten van Bureauonderzoeken of Inventariserend Veldonderzoeken besluiten met een conclusie waarin aanbevelingen voor eventuele vervolgstappen gemotiveerd. Archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Dit wordt opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria .

Selectiebesluit

Zie onder- besluit

Selectierapport - Rapport waarin is vastgelegd welk materiaal geselecteerd is voor nadere uitwerking (direct of in een later stadium) en welk materiaal zal worden afgestoten.

Uitvoerder - De aannemer , of de onderaannemer . In het kader van de archeologische monumentenzorg is dit de (bevoegde) persoon of instelling die archeologisch werk uitvoert in opdracht van derden.

Verdrag van Valletta (Malta)

-Het Verdrag van La Valletta/Malta is in 1992 mede door Nederland ondertekend. Door het Nederlandse Parlement is dit verdrag op 21 maart 1998 goedgekeurd, en in 2007 geïmplementeerd door middel van een aanpassing van de Monumentenwet 1988 (Wet op de archeologische monumentenzorg). Uitgangspunten van het verdrag betreffen het streven naar het in de bodem behouden van archeologische waarden, het in een vroeg stadium van de ruimtelijke ordening rekening houden met archeologie, en het principe dat de bodemverstoorder kosten van archeologisch vooronderzoek en indien nodig ook van opgravingen moet betalen. Het verdrag omvat tevens een aantal algemene bepalingen over de opsporing en bescherming van het archeologisch erfgoed, het zorgen voor behoud en

conservering, het toezicht op opgravingen, het gebruik van metaaldetectors, het tegengaan van illegale handel in en verspreiding van archeologische voorwerpen en het toegankelijk maken van archeologische informatie.

Veldinventarisatie

- Zie: inventariserend veldonderzoek.

Veldkartering

-Verzamelaam voor de verschillende karteringsmethoden.

Vergunning

-Een vergunning zonder welke het volgens de Wet op de archeologische monumentenzorg verboden is de bodem te verstoren in een archeologisch verwachtings- danwel waardevol gebied. Burgemeesters en wethouders van de gemeente waar de verstoring gaat plaatsvinden beslissen over de aanvraag.

Veroorzaker

- De initiatiefnemer van een bodemverstorende activiteit die een vergunning aanvraagt.

Verstoring

- Aantasting van een gebied met archeologische waarden. Dit verschijnsel kan zich voordoen: door erosie, afgraving of egalisatie, door (diepe) bewerking van de bovengrond, door zetting als gevolg van ophoging, door verdroging en verzuring.

Verwachtingskaart

- Een kaart waarop verwachtingen met betrekking tot de situering en mate van voorkomen van nog onbekende vindplaatsen zijn weergegeven in termen van vlakken en zones (→ potentiekaart, → basiskaart, → IKAW, → archeologische beleidskaart).

Vindplaats

- Een ruimtelijk begrensde gebied waarbinnen zich archeologische informatie bevindt (zie ook → monument, → type monument, → archeologische waarde, → archeologische indicatie).

Vondst - Alle soorten mobilia: roerende of roerend geraakte onderdelen van onroerende goederen afkomstig van archeologisch veldwerk of uit bestaande collecties.

Vondstcomplex - Verzameling van alle vondsten uit één archeologische context.

Waarderen

-Het bepalen van de kwaliteit van: het bodemarchief, van vondstmateriaal of van een monster. Het vaststellen van de kwaliteit van het bodemarchief geschiedt op basis van:

- belevingsaspecten (→ schoonheid en → herinneringswaarde),
- fysieke criteria (→ gaafheid en → conservering); deze geven de mate aan waarin archeologische overblijfselen nog intact en in hun oorspronkelijke positie aanwezig zijn,
- inhoudelijke criteria (→ zeldzaamheid, → informatiewaarde, → context- of ensemble-waarde en → representativiteit).

De waardering van een vindplaats of een groep van vindplaatsen leidt tot een uitspraak over de behoudenswaardigheid ervan en vormt de basis voor het selectieadvies. Na het verwerken van het vondstmateriaal kan dit worden gewaardeerd om een selectie te kunnen maken van materiaal dat voor deponering in aanmerking komt (→ selectie materiaal). Monsters worden gewaardeerd teneinde een indruk te krijgen van de diversiteit, kwantiteit en conservering van organische resten (→ scannen).

Waarneming

-Een inhoudelijk goedgekeurde vondstmelding.

Wet op de archeologische monumentenzorg 2007 (Wamz)

-Formeel een herziening van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten (o.a. Ontgrondingenwet, Wet milieubeheer en de Woningwet). De Wamz vormt het belangrijkste wettelijk kader voor de Nederlandse archeologische monumentenzorg.

Wettelijke bescherming

- De aanwijzing van archeologische monumenten op grond van de Monumentenwet 1988.